

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Tento text byl přeložen v rámci volitelného semináře **Překlad a analýza odborných lingvistických textů**, který se uskutečnil v zimním semestru 2009 na FF UK.

Vedoucí semináře: Mgr. Jan Chromý

Hlavní překladatel: Petr Eliáš

Překlad je určen výhradně pro studijní účely.

Veškeré připomínky a komentáře směrujte na adresu jan.chromy@ff.cuni.cz.

Jazyková proměnná: Fakta a fikce¹

Walt Wolfram

Bez ohledu na deskriptivní tradici prakticky všechny studie kolísání jazykových variant pracují s pojmem JAZYKOVÁ PROMĚNNÁ. Například tradiční kvalitativní dialektologická studie vysvětlující varianty koncové nepřízvučné samohlásky v anglických slovech jako *sofa* nebo *china* (viz Kurath – McDavid 1961) jako výběr mezi hláskami [ə], [ɜ] a [ɪ] pracuje se zásadním pojmem jazykové proměnné se stejnou jistotou jako sofistikovaný pravděpodobnostní model pro zobrazení variací ve vypouštění finálního /t/ a /d/ v souhláskových shlucích (Guy 1980).

Veškeré studie jazykové variace pracují s jistým pojetím jazykové proměnné, definice jazykové proměnné však bývá spíše implicitní než explicitní. Ve skutečnosti se od doby, kdy Labov (1966a, 1966b) jazykovou proměnnou definoval, o tomto konstruktu diskutuje jen velmi málo. Většina variačních studií se soustředí spíše na detailní popis jazykového kolísání než na specifikaci parametrů, které kolísající jednotky spojují.

Ačkoliv variační sociolingvistika existuje již několik desetiletí, je stále trýzněna stěžejními otázkami týkajícími se jazykové proměnné. Zde navíc ukážeme, že se základní definice proměnné postupem času nepatrně, ale významně změnila. Existují sice diskuse o tom, na jakých jazykových rovinách lze pojem jazykové proměnné použít (Lavendera 1978, Labov 1978, Romaine 1982), to však otázky související s podstatou jazykové proměnné jako takové neřeší.

Co tedy přesně je jazyková proměnná? Jde o konstrukt, který má nezávislou lingvistickou platnost? Je tento specializovaný konstrukt ryze sociolingvistický? Má nezávisle motivovanou sociolingvistickou platnost, nebo je to pouze operační heuristika, která nám dává manipulovatelné východisko pro zkoumání jazykových a společenských kovariací? Podstata tohoto konstruktu je stěžejně triviální, považujeme-li pojem systematická variace za důležitý, a současný zájem variačních sociolingvistů o sofistikovanější metodologické modely pro zkoumání dat tento problém neodstraní. V následujícím výkladu se zaměřím na některé z typů jazykové variace zahrnuté pod oblast jazykové proměnné a rovněž na způsob, jakým se tento pojem ve variační sociolingvistice vyvíjel. Neslibuji, že zodpovím všechny podstatné otázky

¹ Původně vyšlo v časopisu *American Speech*, 66, 1991, s. 22–32.

související s tímto spleťtým pojmem, přinejmenším však doufám, že otevřu prostor pro vážnou, po hloubky jdoucí diskuzi.

Jazykové sady a jazyková proměnná

Přehled literatury o jazykové variaci naznačuje, že pojem jazyková proměnná je typicky užívaný jako vhodný konstrukt užitý pro spojení kolísajících variant do určité specifické jazykové sady. Nebo tak byl přinejmenším původně formulovaný. S tím souvisí otázka strukturního odpodstatnění pro seskupení určitých variant. Jinými slovy, co přesně myslíme termínem JAZYKOVÁ SADA? Podíváme-li se na aktuální variační studie, vidíme, že je tu značná strukturní volnost v operačních definicích proměnné a ve vzájemném vztahu jednotlivých variant. Podívejme se na některé typické strukturní sady užívané jako základ pro ustavení jazykové proměnné.

STRUKTURNÍ KATEGORIE REALIZACE. V některých případech mohou varianty proměnné zahrnovat realizaci, či nerealizaci určité strukturně definované kategorie, jako např. realizace, nebo nerealizace určitého morfému (např. značení minulého času, přípona třetí osoby přítomného času) nebo fonému. V tomto případě jsou jako varianty dané sady stanoveny předem dané, lingvisticky vymezené jednotky.

ALOFORMY V RÁMCI STRUKTURNÍ KATEGORIE. V některých případech se mohou kolísající prostředky sestávat z aloforem předem dané strukturní kategorie určitého typu. Jazyková proměnná může být například pořádána takovým fonémem, jakým je /d/, a varianty definovány jako alofony tohoto fonému (např. [t^h], [t], [r] v pozici mezi dvěma samohláskami). Nebo může jít o alomorfy plurálového morfému v určitém okolí (např. [s], [əz], nebo ø po morfémech končících na /st/).

PROCESY OVLIVŇUJÍCÍ JAZYKOVÉ TŘÍDY JEDNOTEK. V některých případech může parametry jazykové proměnné určovat uplatnění obecnějších jazykových procesů, například uplatnění, či neuplatnění procesu redukce hláskových skupin na konci slov. Tento proces ovlivňuje širokou škálu hláskových skupin, základní proměnnou je však uplatnění nebo neuplatnění tohoto procesu.

VZTAHY SOUVÝSKYTU. Základ pro stanovení jazykové proměnné mohou poskytnout rovněž vztahy mezi jednotkami. Jako jazykové proměnné tak mohou být chápány např. negativní shoda nebo shoda podmětu s přísudkem. Podobně jako u procesů ovlivňujících jazykové třídy jednotek je tento typ proměnné založen na identifikaci určitého jazykového pravidla na nezávislém lingvistickém základě.

PERMUTACE JEDNOTEK. Za typ proměnné mohou být považována rovněž klasická permutační pravidla, realizace položek v různých lineárních sekvencích. Například jako jazyková proměnná může být chápáno umístění adverbii před větou nebo v rámci slovesné fráze, nebo může být za proměnnou stanoven fonotaktický proces metateze.

LEXIKÁLNÍ VÝBĚR. Jako jazyková proměnná může být označen výběr určitých lexikálních alternativ. Volba mezi plnovýznamovými, sémanticky víceméně ekvivalentními slovy může být považována za varianty proměnné, typicky se však pracuje spíše s volbou mezi společensky příznakovými variantami funkčních slov (např. *ain't* proti *isn't/aren't/haven't*).

Od jazykové proměnné k variačnímu pravidlu

I když výše zmíněný výčet strukturních sad užívaných pro vymezení jazykových proměnných možná není úplný, je dostatečný k tomu, abychom viděli, že operační definice jazykové proměnné ve variační sociolingvistice obsahuje poměrně široké rozmezí lingvisticky založených

jednotek a vztahů. Na první pohled by se mohlo zdát, že typy proměnných, které byly vymezeny v předcházejících odstavcích, zůstávají za všech okolností oddány běžným, jazykově založeným strukturním jednotkám – jednotkám motivovaným nezávisle na bázi předběžné kvalitativní segmentace a klasifikace. Tato domněnka však není oprávněná zcela vždy. Příkladně tomu tak nebylo v původním vymezení jazykové proměnné (Labov 1966a, 1966b; Wolfram 1969). Jak uvidíme, je navíc důvod si myslet, že se původní verze jazykové proměnné může ukázat pro současné studium variace jako nejplatnější konstrukt.

Je poměrně jasné, že jazyková proměnná – na základě svého původního vymezení – mohla mezi svými variantami směřovat EMICKÉ a ETICKÉ jednotky. Varianty totiž NEBYLY omezeny konvenčními lingvistickými hranicemi. Například v Labovově původním vymezení samohláskových variant pro proměnnou *eh* v New Yorku (samohláska ve slovech *bad, bag, ask, pass, cash, dance*) se fonetická hodnota mohla pohybovat uvnitř hranic fonémů i přes ně. Labov (1966a, s. 53) poznamenal, že „je irelevantní, jestli by daná samohláska byla strukturně podřazena /æ/, /eh/ nebo dokonce /ih/.“ Labovův původní seznam variet proměnné *eh* uvádím v tabulce 1.

Tabulka 1

Varianty proměnné (*eh*) v New Yorku (Labov 1966a, s. 53)

Fonetická hodnota	Skóre
[ɪ ^o]	1
[ɛ ^o]	2
[æ ⁺]	3
[æ:]	4
[a]	5
[ɑ:]	6

Základem pro seskupení variant v rámci proměnné *eh* byl jejich potenciál pro kolísání v rámci téže sady slov. V Labovově vymezení proměnné *eh* navíc nebyla rozhodující obnovitelnost jednotlivých variant v celkové kvantitativní tabelaci. Různým variantám byly připsány vážené hodnoty pro celkové indexikální skóre bez toho, aby byl vzat v potaz podíl každé z variant na celkovém stavu. Skóre 60 například mohl mluvčí dosáhnout různými kombinacemi hodnot (např. deseti položkami o hodnotě 6, ale stejně tak šesti položkami o hodnotě 3 plus osmi položkami o hodnotě 4 plus dvěma položkami o hodnotě 5).²

Lingvisty pochopitelně zneklidňuje fakt, že sada variujících struktur nebere ohled na používané strukturní lingvistické jednotky; ještě víc by je měl trápit typ váženého indexu, který zatemňuje distribuci jazykových variant. Nicméně přetrvává závěr, že tabelace indexikálního skóre proměnné *eh*, jak byla vymezena Labovem, jasně vykazuje signifikantní kovarianci s nezávisle vymezenou sadou sociálních proměnných. Nadto ještě několik variacionistů tvrdí, že tento index poskytuje odhalující sociolingvistický profil daného společenství, ne-li nejpreciznější lingvistický popis. Tento příklad je jedním z klasických způsobů sociolingvistického popisu a je běžně kladen za vzorový příklad jazykové a společenské kovariace.

² Tady Wolfram uvádí špatný příklad. Skóre u Labova bylo počítáno jako průměr hodnot vynásobený deseti, tj. deset položek o hodnotě 6 by skutečně znamenalo skóre 60, šest položek o hodnotě 3 + osm položek o hodnotě 4 + dvě položky o hodnotě 5 by ale ve výsledku skóre dávaly dohromady skóre 37,5. Principiálně má však Wolfram pravdu: např. skóre 35 by mohlo být přiřknuto mluvčímu, který používá pouze krajní varianty, a to ve stejném poměru (např. desetkrát hodnotu 1, desetkrát hodnotu 6), a zároveň i mluvčímu, jehož výslovnost kolísá mezi hodnotami 3 a 4 (např. pětkrát hodnota 4, pětkrát hodnota 3). Takový příklad, pokud by reálně nastal, by velmi dobře ilustroval slabinu Labovova přístupu, neboť by přiřkl identické skóre dvěma mluvčím s naprosto odlišným jazykovým chováním. [pozn. J. Ch.]

Jazyková proměnná v období raných variačních výzkumů byla zjevně motivována touhou objevit co nejjasnější vzorce jazykových a společenských kovariací. V tomto ohledu byla tedy jazyková proměnná pojmem v principu spíše sociolingvistickým, než pojmem ryze lingvistickým, svého druhu šlo o jazykově založený protějšek k pojmu sociální proměnná v sociologii. I když byla jazyková proměnná lingvisticky „poučená“, byla stěží omezená nezávisle motivovanými lingvistickými segmentacemi a klasifikacemi.

Pojímání jazykové proměnné zásadně změnila příchod pojmu VARIČNÍ PRAVIDLO (Labov 1969), ačkoli se jen velmi málo řešilo, jak pojem JAZYKOVÁ PROMĚNNÁ v raných sociolingvistických pracích (např. Labov 1966a, 1966b; Wolfram 1969) souvisel s VARIČNÍM PRAVIDLEM, který se vyvinul ve studiích pozdějších (např. Labov 1969, Cedergren – Sankoff 1974, Sankoff – Labov 1979). Zatímco původní jazykovou proměnnou neomezovaly nezávisle motivované lingvistické hranice, variační pravidlo vzniklo z konvenčního FAKULTATIVNÍHO JAZYKOVÉHO PRAVIDLA se všemi inherentními právy a povinnostmi spojenými s jazykovým pravidlem. Variační pravidlo v podstatě pouze rozšířilo a redefinovalo pojem fakultativnosti, aby zahrnovalo i omezení co do variability, přičemž se při vymezení variačního pravidla vycházelo nejprve od nezávislých lingvistických omezení a teprve poté se přidávaly rovněž omezení sociologická. Přijetí lingvistické báze jako výchozího bodu pro toto pravidlo se od původní definice jazykové proměnné vzdalovalo v jemných, ale velmi podstatných rysech. Definování variačního pravidla či reinterpretování jazykové proměnné bylo primárně lingvistické, sociolingvistické poznatky definovat variabilitu pouze pomáhaly. Z historického hlediska tedy existovaly velmi rozdílná vymezení jazykové proměnné, jedna vycházející z lingvistické segmentace a klasifikace, ale nikoli jimi vázaná, a jedna, která vznikla z konvenčního pojetí jazykového procesu či generativního pojetí pravidla, k němuž byl přidán soubor jazykových a sociálních omezení jeho variability.

Podle mého názoru se různé deskriptivní cíle (nechme stranou cíle explanatorní) za těmito dvěma definicemi a interpretacemi jazykové proměnné začaly ve variační analýze zamlžovat, což vedlo k jistým nejasnostem v tom, co takzvaná variační analýza vlastně popisuje. Navíc se můžeme ptát, zda verze jazykové proměnné spojená s fakultativním jazykovým pravidlem skutečně vede k tomu nejadektivnějšímu SOCIOLINGVISTICKÉMU profilu jazykové a sociální kovariace. Uvědomuji si, že toto může znít jako lingvistické kacířství, a do jisté míry i kacířství vzhledem k variační teorii, jde však o otázku, kterou je třeba si klást. Je kognitivní báze jazykových vzorců skutečně táž jako vzorců psychosociologických, které určují společenskou distribuci jazykových variant? Měla by být sociolingvistická variace definičně svázána s tradičním pojetím jazykového pravidla? Pokud ne, pak pouhé přidání sociálních faktorů k jazykovému pravidlu v generativním pojetí, jak se vyvinulo v rámci paradigmatu variačních pravidel, vytváří lingvistické hranice psychosociologických fenoménů, které by ve skutečnosti mohly zatemnit ten nejlepší způsob, jak sociální a jazykovou variaci propojit. Může to být prostě tak, že vytváření vzorců pro jazykovou a sociální kovariaci nejadektivněji ukáže konstrukt, který se neomezí na jediné jazykové pravidlo nebo sekvenci pravidel, ale bude zkrátka speciálním sociolingvistickým konstruktem.

Ilustrativní případy

Pro ilustraci toho, co myslím „nejlepším způsobem, jak propojit sociální a jazykovou variaci“, uvedu příklad proměnné pocházející z mého dřívějšího zkoumání portorické angličtiny ve východním Harlemu (Wolfram 1974). V této studii jsem sledoval varianty proměnné, kterou jsem pro jednoduchost označil *th*, přičemž šlo o finální hláskovou proměnnou ve slovech jako *tooth* nebo *booth*. V původním vymezení variant proměnné (viz tabulku 2) jsem uvedl varianty, které podle mého názoru mohly vést k sociolingvistickým vzorcům, které by řekly nejvíce o různých etnických skupinách adolescentních chlapců ve východním Harlemu (jmenovitě Portoričanů

s omezeným kontaktem s afroamerickými mluvčími, Portoričanů s rozsáhlým kontaktem s afroamerickými mluvčími a místních mluvčích černošské angličtiny). Varianty byly původně vymezeny v souladu s ranou definicí jazykové proměnné. Byla vymezena pracovní sada variant (včetně subvariant) na základě toho, že se varianty mohly objevovat jako alternativa standardního anglického fonému /θ/ v běžných slovech.

Lingvistická cesta k fonetické realizaci variant a subvariant zahrnuje mnoho různých pravidel, ať už variačních nebo ne. Moje shrnutí variant (Wolfram 1974, s. 105–106) obsahovalo více než deset různých fonologických pravidel, mezi nimiž bylo i několik klasických variačních pravidel. Souhrn je v tabulce 3. Pravidla s formálním omezením proměnných jsou v seznamu označena symboly <>. A přestože by některá z těchto pravidel bylo možné sloučit zformulováním disjunktivních pravidel, seznam neobsahuje ani zdaleka celou sadu pravidel potřebných pro pokrytí všech realizací fonému /θ/.

Tabulka 2

Varianty proměnné koncové *th* ve východním Harlemu (Wolfram 1974, s. 75)

Varianta	Fonetická realizace
θ	[θ], [tθ]
f	[f]
t	[tʰ], [ʔt], [ʔ], [r]
∅	Žádná fonetická realizace, asimilovaná neznělá frikativa
s	[s], [z], pokud nenásleduje sykavka

Tabulka 3

Formální fonologická pravidla pro realizaci /θ/ (Wolfram 1974, s. 75)

Pravidlo	Fonetická realizace
1. Progresivní neznělá asimilace znělé frikativy → nezn. / nezn. frik. ##__	<i>mouth that</i> [ma ^u θ ðæt] → [ma ^u θ θæt]
2. <Regresivní geminace [θ]> [θ] → geminovaná frik. / __## nezn. frik.	<i>mouth shut</i> [ma ^u θ ʃʌt] → [ma ^u ʃʌt]
3. Progresivní asibilace [θ] → [s]/[ʃ]__	<i>Months</i> [mʌnθs] → [mʌn(s)s]
4. <Desonorizace> znělé obstruenty → nezn. / __##	<i>Booze</i> [buz] → [bus]
5. <okluzivizace [θ] na konci morfému> [θ] → [t] / __ + nazála; lexikální <i>with</i>	<i>(a)rithmetic</i> [rɪθmætɪk] → [rɪtmætɪk]
6. <okluzivizace [θ] na začátku morfému> [θ] → [t] / ##__	<i>three</i> [θri] → [tri]
7. <Vypouštění finální koronální okluzivy> koronální okluziva → ∅ / __##	<i>bead with</i> [bid] → [bi], [wid] → [wi]
8. Palatalizace [t], [d] → [tʃ], [dʒ] / __ + vysoká	<i>with you</i> [wɪt yə] → [wɪtʃyə]
9. <Sibilace> [θ] → [s]	<i>wreath</i> [riθ] → [ris]
10. <Labializace> [θ] → [f] / + seg. __	<i>tooth</i> [tuθ] → [tuf]
11. Degeminace C → ∅ / __ identický C	<i>mouth shut</i> [ma ^u ʃʌt] → [ma ^u ʃʌt]

Představení těchto generativních pravidel by mohlo přinést nové poznatky v oblasti formálních procesů, ale nezaručuje vytvoření profilu, který by nám toho hodně pověděl o jazyce a sociální variaci v tomto společenství. Je zde několik různých pravidel, předpokládané hloubkové struktury a uspořádané vztahy, které musíme v lingvistickém popisu variace vzít v úvahu. Podíváme-li se znovu na data, která prezentuji ve své původní analýze, ukazuje se, že je vytvoření základního sociolingvistického profilu variant portorických a afroamerických mluvčích relativně snadný úkol. Kovariaci mezi jazykovými a sociálními faktory ilustruje tabulka 4, která je zde reprodukována v původní tabelaci s hrubými procentuálními údaji.

Tabulka 4
Sociální distribuce variant proměnné *th*

Varianta	Portoričané ve vých. Harlemu % z celku	Afroameričané ve vých. Harlemu % z celku
θ	38	16
f	44	74
t	3	4
∅	12	6
s	3	0

Pravidla, včetně jejich použitelnosti na variabilitu, jsou možná lingvisticky zajímavá, ale ze sociolingvistického hlediska neposkytují ani tolik informací jako prostá distribuce sady jazykových variant – vymezených těmi formami, které mohou variovat na místě standardního anglického hloubkového /θ/. Mnohem příznačnější je, nakolik je tento odhalující sociolingvistický profil nezávislý na různých generativních fonologických procesech. Mým primárním cílem ve zmíněné studii bylo pozorovat sociolingvistickou dynamiku při kontaktu jazykových společenství, nikoli provést nezávislou lingvistickou analýzu dvou různých jazykových společenství. Jsem si vědom toho, že tato analýza může být v přímém rozporu z často citovaným labovovským axiomem (Labov 1966a, vii), že „lingvistické problémy... jsou v důsledku problémy analýzy sociálního chování,“ ale možná je načase znovu zvážit, zda je tento axiom pro studium jazyka ve společnosti skutečně platný.

Když navrhuji, aby byla jazyková proměnná osvobozena od inherentního vztahu k formálnímu variačnímu pravidlu, neznamená to, že bych hájil přezíravý a nepřesný přístup k lingvistické analýze. Profil sociolingvistické distribuce nic neubírá na potřebě zformulovat přesná jazyková pravidla pro variující fonetické realizace fonému /θ/ v lingvistickém popisu, ale dokládá, že formální projevy jazykových procesů a projevy sociální a jazykové kovariace spolu nejsou v SOCIOLINGVISTICKÉM popisu s významnější výpovědní hodnotou inherentně spjatý.

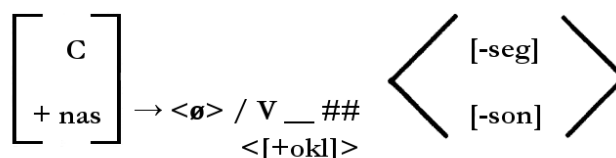
Je třeba mít na paměti, že formulace variabilních jazykových procesů jako „pravidel“ zahrnuje cíle, principy a typy formální argumentace, které nejsou nutně izomorfní s popisem jazykové a sociální kovariace. Podle mého názoru je cílem jazykových pravidel vymezení explicitní operační parametry na kognitivně založených procesech, zatímco popis sociální a jazykové kovariace může být manipulován různými permutacemi, nezávisle na parametrech pravidla, tak, aby se došlo k nejlepšímu propojení sociální a jazykové kovariace.³

Pro lepší ilustraci si vezměme systematickou variabilitu u ne/osvojení finálních nazál v jazykovém vývoji tříletých dětí z afroamerické komunity ve Washingtonu, D. C. (Wolfram

³ Otázka zcela nezávislá na těch, které probíráme zde, se vztahuje k podstatě lingvistických pravidel v rámci různých modelů popisu jazyka. Dokud se variační pravidla pojmají jako „ozdoby“ formulací specifických pravidel, budou podléhat měnící se povaze formování pravidel. Myslím, že je něco zásadního na pojetí variability v jazyce, která existuje nezávisle na specifické formulaci pravidel v rámci konkrétního deskriptivního rámce. Toto by mělo být primárním zaměřením variačních studií. Nechci tím ale říci, že variační studie nemohou mít dopad na deskriptivně specifické modely formulace pravidel, jak chytře ukazují Sankoff a Rousseau (1989).

1989). VARBRUL⁴ analýza dat ukazuje dvě primární skupiny faktorů, ovlivňující variabilitu v přítomnosti finálních nazál: typ segmentu ([n], [m], nebo [ŋ]) a následující segment (zda následuje pauza, nebo slovo začíná obstruentem, nebo vokálem). Analýza variability jasně ukazuje, že finální nazální segment s největší pravděpodobností chybí, když jde o alveolární nazálu [ŋ], za níž následuje pauza (následující vokál nahrává přítomnosti segmentu). Je velmi jednoduché vzít tuto systematickou variabilitu a formálně ji představit jako pravidlo proměnné, jako je tomu na obrázku 1.

Obrázek 1

Faktorové pravděpodobnosti v analýze variačních pravidel (VARBRUL factor probabilities) pro následující prostředí jsou .826 (pauza), .466 (obstruenta) a .195 (samohláska); pro nazální segmenty jsou .363 ([m]), .739 ([n]), .383 ([ŋ]). Chi-kvadrát pro kvalitu proložení: 3.46.

Toto vyobrazení pravidla vypadá dobře, ale formulovat jej jako fonologické pravidlo v generativním smyslu by předpokládalo postulovat hloubkový nazální segment, který prochází pravidelným fonologickým procesem vypouštění. Vzhledem ke stupni fonologického vývoje dítěte a bližšímu prozkoumání variability se však toto pravidlo nezdá být lingvisticky obhajitelné. Realizace nazálního segmentu má například jasný lexikální rozměr, jak ukazuje jednoduché srovnání absence nazálního segmentu ve slovech jako *room* a *them/him*, jak můžete vidět v tabulce 5. Ta ukazuje, že v 17 z celkových 21 případů se slovo *room* vyskytne bez finálního [m], zatímco u slova *them/him* se finální [m] nevyskytuje v žádném z osmi případů. To ukazuje na existenci silné lexikální báze pro variabilitu finálního [m], což nás vzhledem k poznatkům o lexikální bázi fonologické akvizice v různých stádiích vývoje (viz např. Ferguson and Farwell 1975) vůbec nepřekvapuje. V této fázi fonologického vývoje tedy některé lexémy mají hloubkový nazální segment, zatímco jiné ne. Některé aspekty tohoto procesu navíc mohou být ovlivněny spíše univerzálními („přirozenými“) omezeními vypouštění nazál než jazykově specifickými fonologickými pravidly, jako například upřednostňování nazálních segmentů, když následuje vokál. Na závěr lze říci, že v případě chybějící finální nazály existuje zřejmá systematická variabilita, ale otázka, zda bychom toto měli (a dokonce MOHLI) formulovat jako variační JAZYKOVÉ PRAVIDLO, zůstává na nezávislém lingvistickém obhájení.

Tabulka 5

Některé lexikální komplikace u 36 měsíců starého respondenta

	[m]		[n]
Jednotka	Nevysl./ celkový počet	Jednotka	Nevysl./ celkový počet
room	17/21	down	6/6
them/him	0/8	mine	22/24
		on	16/17
		turn	5/7
		one	6/14
		kitchen	2/7
		in	1/6
[další jednotky]	7/9	[další jednotky]	12/14

⁴ VARBRUL je zkratka používaná pro označení analýzy variačních pravidel (angl. „variable rules analysis“). Jde o statistickou analýzu určenou pro popis jazykové variace. [pozn. ed.]

Přehodnocení jazykové proměnné

Z metodologického i deskriptivního hlediska se zdá, že by se pojem systematické variability v kolísání neměl zaměňovat za variační jazykové pravidlo, což se v současných variačních analýzách děje poměrně často. Nelze jednoduše předpokládat, že redukce sady kolísajících variant ve volně definované jazykové sadě na variační jazykové pravidlo inherentně odhalí ten nejadekvátnější profil variace. Variační jazyková pravidla, která jednoduše přidají sociální rozměr k nezávislým jazykovým omezením, jako by šlo o omezení rovnocenná, jsou přinejmenším problematická. Toto zahrnutí jazykových a sociálních proměnných do jednoho pravidla je podle mě jako neopodstatněné míchání lingvistických jablek a sociologických hrušek, protože oboje zkrátka nepatří do stejného explanatorního košíku.

Jak už ve svém článku v tomto vydání *American Speech* (na s. 3–21) poznamenává Fasold, průzkum současné literatury o variačním pravidlu ukazuje na málo diskutovaný ústup od zobrazování systematické variability jako „variačních jazykových pravidel“ (viz Butters 1993). Pátrání po systematické variabilitě zajisté ještě neskončilo, ale formální reprezentace prostřednictvím variačních pravidel ustupuje. Typická reprezentace nyní ukazuje pouze faktorové skupiny sociálních a jazykových omezení variability, aniž by se prosazovalo sociolingvisticky vylepšené fakultativní pravidlo.

Myslím, že současná praxe je moudrá, ačkoli představuje to, čemu Fasold říká „tichý ústup“. Mé důvody pro podporu tohoto ústupu od formálních variačních pravidel jsou z velké části založeny na metodologických a deskriptivních zájmech – je zajímavé poznamenat, že můj závěr je ve shodě se závěrem Fasoldovým, který je založen na dosti odlišném, epistemologičtějším argumentu. Podstatné je znovu zvážit povahu konstruktů, na nichž jsou založeny naše popisy, a to, jak se tyto konstrukty vztahují k metodologickým, deskriptivním a explanatorním cílům, které podněcují variační studie. Pokud budeme ochotni znovu reflektovat a přehodnocovat jazykovou proměnnou, budeme schopni lépe pochopit, co vlastně popisujeme, když zkoumáme systematickou variabilitu v jazyce. Myslím si, že poctivé přezkoumání povahy systematické sociolingvistické variace oživí pojem jazykové proměnné velmi podobný tomu, který původně zavedli sociolingvisté. Podle mého názoru se opět ukáže, že je jazyková proměnná nejvhodnější, z velké části heuristický konstrukt, který ukazuje cestu k nejlepšímu způsobu, jak propojit sociální a jazykové faktory.

Bibliografie

BUTTERS, RONALD R. (1993): Current Issues in Variation Theory. In: Wolfgang Viereck (ed.): *Proceedings of the First International Congress of Dialectologists/Seventh International Conference on Methods in Dialectology*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, s. 3–36.

CEDERGREN, HENRIETTA – SANKOFF, DAVID (1974): Variable Rules: Performance as a Statistical Reflection of Competence. *Language*, 50, s. 333–355.

FASOLD, RALPH W. (1991): The Quite Demise of Variable Rules. *American Speech*, 66, s. 3–21.

FERGUSON, CHARLES A. – FARWELL, CAROL (1975): Words and Sounds in Early Language Acquisition: English Initial Consonants in the First 50 Words. *Language*, 51, s. 419–439.

GUY, GREGORY (1980): Variation in the Group and the Individual: The Case of Final Stop Deletion. In: William Labov (ed.): *Locating Language in Time and Space*. New York: Academic, s. 1–35.

KURATH, HANS – McDAVID, RAVEN (1961): *The Pronunciation of English in the Atlantic States*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

- LABOV, WILLIAM (1966a): *The Social Stratification of English in New York City*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics.
- LABOV, WILLIAM (1966b): The Linguistic Variable as a Structural Unit. *Washington Linguistics Review*, 3, s. 4–22.
- LABOV, WILLIAM (1969): Contraction, Deletion, and Inherent Variability of the English Copula. *Language*, 45, s. 715-762.
- LABOV, WILLIAM (1978): Where Does the Sociolinguistic Variable Stop? A Reply to B. Lavendera. *Texas Working Papers in Sociolinguistics*, 44. Austin: Southwest Educational Development Laboratory.
- LAVENDERA, BEATRIZ (1978): Where Does the Linguistic Variable Stop? *Language in Society*, 7, s. 171–182.
- ROMAINE, SUZANNE (1982): *Socio-Historical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SANKOFF, DAVID – LABOV, WILLIAM (1979): On the Uses of Variable Rules. *Language in Society*, 8, s. 189–222.
- SANKOFF, DAVID – ROUSSEAU, PASCALE (1989): Statistical Evidence for Rule Ordering. *Language Variation and Change*, 1, s. 1–18.
- WOLFRAM, WALT (1969): *A Sociolinguistic Description of Detroit Negro Speech*. Washington, DC: Center for Applied Linguistics.
- WOLFRAM, WALT (1974): *Sociolinguistic Aspects of Assimilation: Puerto Rican English in New York City*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics.
- WOLFRAM, WALT (1989): Structural Variability in Phonological Development: Final Nasals in Vernacular Black English. In: Ralph W. Fasold – Deborah Schiffrin (eds.): *Language Change and Variation*. Philadelphia: Benjamins, s. 301–332.